

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ЯК ОСНОВА КОУЧИНГУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Анна Кульчицька

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна,
anna379@ukr.net

У статті розкрито проблему цілепокладання як основу коучингу. Сучасна людина постійно стикається з необхідністю зміни й вибору цілей, виконання особистісних завдань, пов'язаних із кризою цінностей, пошуку власної ідентичності та осмислення життєвого шляху. Часто індивід не досягає поставленої мети або простежується проблема її постановки й визначення основних життєвих стратегій. У такому випадку одним із видів практичної допомоги є коучинг.

Дослідження має теоретико-методологічний характер. У цій праці зроблено детальний аналіз теорій цілепокладання провідних вітчизняних і зарубіжних психологів, таких як Л. Виготський, Дж. Келлі, К. Левін, О. Леонт'єв, Е. Лок, С. Рубінштейн, Т. Титаренко, О. Тихомирова, Ю. Швалб та ін. У результаті дослідження встановлено, що цілепокладання виступає конструктивним чинником людської діяльності, займає одне з провідних місць як у структурі роботи, так і безпосередньо в процесі її реалізації; цілепокладання є визначальним чинником становлення особистості та запорукою успішної життєдіяльності й суб'єктивного благополуччя; у єдиному процесі цілепокладання виокремлюємо лінії співвідношень «мотив–ціль», «ціль–спосіб», «ціль–умови», центральним із-поміж них є зіставлення цілі та способів.

На основі результатів теоретико-методологічного аналізу проблеми цілепокладання особистості й зіставлення їх із поняттям коучингу констатовано, що цілепокладання – це провідний процес коучингового підходу в терапевтичній діяльності психолога.

Для збільшення ефективності в процесі коучингу запропоновано дотримуватися базових етапів коучингу. Це постановка цілі, перевірка її реальності, окреслення способів досягнення цілі, формування самомотивації й підтримки та дії досягнення.

Ключові слова: цілепокладання, ціль, спосіб, умови, мотив, коучинг.

Anna Kulchytska. Setting Objectives as the Basis of Coaching: Theoretical and Methodological Analysis of the Problem. The article is devoted to the problem of setting objectives as the basis of coaching. Contemporary human is constantly faced with the necessity of changing and choosing objectives, solving personality tasks associated with the crisis of values, finding self identity and comprehension of the lifeline. Often human does not reach the defined objective, or faces the problem

of its setting and the choice of main life strategies. In this case, coaching is one of the types of practical assistance.

The research has theoretical and methodological character. The detailed analysis of the setting objectives theories of leading domestic and foreign psychologists such as L. Vyhotskyi, J. Kelly, K. Levin, O. Leontiev, E. A. Locke, S. Rubinstein, T. Tytarenko, O. Tykhomyrova, Yu. Shvalb and others, has been carried out in presented work. As the result of the study, it has been determined that setting objectives acts as constructive factor of human activity, occupies one of the leading places both in the activity structure and directly in the process of its realization; setting objectives is the determining factor of personality becoming and is the key to successful life activity and subjective well-being; the single process of setting objectives are the lines of interrelations: «motive-objective», «objective-way», «objective-conditions», the central of which is the comparison of objectives and ways.

On the basis of the results of theoretical and methodological analysis of the problem of setting objectives of a personality and comparing them with the concept of coaching, the author states that setting objectives is the leading process of the coaching approach in therapeutic activity of a psychologist. In order to increase efficiency in the coaching process, the author proposes to follow the basic stages of coaching. This is the objective setting, verification of the reality of the objective, formation of the ways to achieve the objective, formation of self-motivation, support and performance achievement.

Key words: setting objectives, objective, way, conditions, motive, coaching.

Анна Кульчицкая. Целеполагание как основа коучинга: теоретико-методологический анализ проблемы. В статье раскрывается проблеме целеполагания как основа коучинга. Современный человек постоянно сталкивается с необходимостью изменения и выбора целей, решения личностных задач, связанных с кризисом ценностей, поиска собственной идентичности и осмысления жизненного пути. Часто человек не достигает поставленной цели или сталкивается с проблемой ее постановки и определения основных жизненных стратегий. В таком случае одним из видов практической помощи является коучинг.

Исследование имеет теоретико-методологический характер. В данной работе детально анализируются теории целеполагания ведущих отечественных и зарубежных психологов, таких как Л. Выготский, Дж. Келли, К. Левин, А. Леонтьев, Е. Лок, С. Рубинштейн Т. Титаренко, А. Тихомирова, Ю. Швалб и др. В результате исследования установлено, что целеполагание выступает конструктивным фактором человеческой деятельности, занимает одно из ведущих мест как в структуре деятельности, так и непосредственно в процессе ее реализации; целеполагания является определяющим фактором становления личности, а также залогом успешной жизнедеятельности и субъективного благополучия; в процессе целеполагания можно выделить такие линии сопоставлений: «мотив–цель», «цель–способ», «цель–условия», центральным из которых является сопоставление цели и способов.

На основании результатов теоретико-методологического анализа проблемы целеполагания личности и сопоставления их с понятием коучинга констатируется, что целеполагание выступает ведущим процессом коучингового подхода в терапевтической деятельности психолога.

Для увеличения эффективности результатов в процессе коучинга предлагается придерживаться базовых этапов коучинга. Это постановка цели, проверка реальности, построение путей достижения цели, формирование самомотивации и поддержки, а также действия достижения.

Ключевые слова: целеполагание, цель, способ, условия, мотив, коучинг.

Постановка наукової проблеми та її значення

Сьогоднішні умови трансформації суспільства, нестабільність соціальних, економічних, політичних чинників, невизначеність та невпевненість у завтрашньому дні накладають відбиток на стан психічного здоров'я, оцінку суб'єктивного благополуччя та загальний емоційний стан особистості.

Одним зі способів оптимізації такої ситуації є саморегуляція психологічного стану особистості через формування смисложиттєвих орієнтацій, визначення життєвих стратегій, постановки цілей і їх реалізації. Сучасна людина постійно стикається з необхідністю зміни й вибору цілей, виконання особистісних завдань, пов'язаних із кризою цінностей, пошуком власної ідентичності та осмислення життєвого шляху, тому важливою умовою, котра забезпечує її життєдіяльність й самореалізацію, є *цілепокладання*.

Однак часто простежуємо ситуацію, коли людина не досягає поставленої цілі. Більше того, стикається з проблемою її визначення та встановлення основних життєвих стратегій на фоні відсутності смисложиттєвих орієнтацій. У такому випадку одним із видів практичної допомоги людям у питаннях цілепокладання є *коучинг*. Коучинг – це не надання готового рішення. Допомога коучу полягає в дослідженні й використанні особистістю своїх власних ресурсів для досягнення поставленої цілі.

Попри велику кількість наукових досліджень, проблема цілепокладання залишається недостатньо розробленою. Зусилля психологів у контексті вивчення психологічних складників цілепокладання в життєдіяльності сучасної людини в основному сконцентровані на розробці певних соціальних стандартів, що відповідають сучасним уявленням про зразкового громадянина, фахівця, сім'янина. Для аналізу спрямованості особистості, її самореалізації потрібно вивчати складові

частини системи побудови цілей, які людина хоче реалізувати. Тому особливо *актуально* буде звернутися до джерел – психологічних теорій цілепокладання, які розробляли як вітчизняні, так і зарубіжні вчені.

Мета дослідження – вивчити психологічні особливості та структуру цілепокладання, обґрунтувати співвідношення цілепокладання й коучингової діяльності.

Аналіз досліджень із цієї проблеми

Вивчення проблеми цілепокладання стосується значна кількість наукових праць як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології.

Психологічні та дидактичні аспекти цілепокладання представлені в дослідженнях учених (П. Анохін, В. Беспалько, В. Бондар, М. Гриньова, М. Кларін, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, О. Леонтєв, А. Маркова, В. Семиченко, Г. Сухобська, А. Хуторський, Ю. Швалб та ін.).

Внутрішньо притаманну особистості суперечність між життєвою ціллю (сенсом життя) і реальним ступенем наближення до неї Л. Коган уважає джерелом самореалізації (Леонтєв, 1975). Е. Аронова, П. Бурдє, Е. Головаха, В. Доній, О. Злобіна, В. Моросанова, Г. Несен, Л. Сохань, І. Єрмаков називають самореалізацію, процесом (і підсумком) цілісної життєдіяльності, який полягає в опредмечуванні всього спектра індивідуальних здібностей і допомагає в становленні людини як суб'єкта життя (Бурдє, 1998; Злобіна, 2004; Моросанова, 2007). У цих судженнях, як і в поглядах багатьох інших науковців (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Л. Коган, В. Муляр, С. Рубінштейн та ін.), простежено думку про те, що цілі діяльності особистості ідентичні цілям самореалізації, а межа самореалізації – меті процесу життєтворчості. Розвиток особистості є процесом самореалізації, а самореалізація – невід'ємною ланкою її становлення (Абульханова-Славская, 2001).

Проблеми коучингу досліджено в працях таких зарубіжних науковців, як А. Сорокоумов, Г. Кімсі-Хаус, Д. Роберт, Д. Уїтмор, Е. Стак, Л. Уїтворт, Р. Джей, М. Ландсберг, О. Огнєв, О. Самольянов, Т. Глові, Ф. Санда. Дослідження цих учених спрямовані на способи виконання коучингової взаємодії, способи застосування коучингу, вивчення окремих його елементів та їх оцінку. Вітчизняну науку з цієї проблеми представлено працями Е. Денисенко, В. Кулик, Л. Круглова, Ю. Кравченко, О. Кузьміна, М. Нагарі, Г. Назарової, В. Павлова, І. Петровської, Н. Чухрай, М. Таран та ін. Роботи

стосуються здебільшого систематизації самого поняття коучингу, особливостей застосування цього підходу, рекомендацій щодо розвитку потенціалу особистості.

Методи дослідження – аналіз проблеми на підставі вивчення наукової літератури, порівняння, абстрагування, систематизація, узагальнення одержаної наукової інформації

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження

Ураховуючи тему, мету та завдання, вважаємо за необхідне зробити детальний аналіз наукових теорій, що покладені в основу цілепокладання як провідної умови коучингового підходу до життєдіяльності особистості.

Питання життєвого цілепокладання привертало викликало зацікавлення в дослідників у всі часи. Так, Арістотель, приділяючи увагу життєвим цілям, писав, що «...в цілях простежується деяка відмінність, тому що одні цілі – це діяльність, інші – певні відокремлені від них результати...». З. Фройд та неофрейдисти як детермінанти життєво важливих цілей особистості виділяли різні структурні утворення її життєвого досвіду. Вони вважали, що життєва ціль – це не що інше, як результат суперечності потреб індивіда з вимогами навколишнього середовища (Юнг, 1995). К. Левін уважав що серед найбільших чинників рівня домагань, а отже, і життєвих цілей є особливості соціальної ситуації, ставлення до неї (Левін, 2000). Дж. Келлі вводить поняття «особистісний конструкт» у контексті прогнозування майбутніх подій і поведінки людини.

В основу теорії постановки цілей (цілепокладання) покладено дослідження Едвіна Локка. Він уважав, що постановка цілей – це пізнавальний процес, який має практичну користь і що індивідуальні свідомі цілі й наміри визначають поведінку індивіда. Ціль – це конкретний показник, кінцевий стан або бажаний результат, якого треба досягти в певний період часу.

Процес вибору цілей, на думку Е. Локка, багато в чому нагадує процес мотивації, оскільки в його основу покладено невідповідність між наявними та бажаними умовами, що призводить до відчуття напруги. Цей стан зменшується лише після досягнення цілі. Теорія цілепокладання акцентує увагу на важливості усвідомлених людиною цілей. Е. Локк використовував поняття «наміри» й «усвідомлені цілі» з метою підкріплення тези про те, що більш серйозні та складні цілі приводять до вищих результатів життєдіяльності, якщо вони усвідомлені особистістю.

Упродовж усього періоду розвитку вітчизняної психології проблема цілі й цілепокладання виступала як одна з центральних, хоча різні автори на перший план висували різні аспекти цього феномену. Так, Л. С. Виготський основний акцент робив на проблемі способів досягнення цілі. Цей момент підкреслено багатьма його учнями й дослідниками, але при цьому часто не враховано, що Л. С. Виготський із самого початку розглядав психічні процеси як цілеспрямовані. Він писав: «Очевидно, узагалі в поясненні природи психологічного процесу, що приводить до виконання завдання, ми повинні виходити з цілі, але не можемо обмежитися нею». І далі: «Головною й основною проблемою, пов'язаною з процесом утворення поняття та процесом цілеспрямованої діяльності в цілому, є проблема способів, за допомогою яких виконується та чи інша психологічна операція, реалізовується цілеспрямована діяльність» (Виготський, 1956).

Отже, Л. С. Виготський одним із перших у повному обсязі підняв проблему співвідношення «ціль – спосіб». Запропоноване ним рішення коротко можна представити таким чином: виділяється співвідношення «ціль – спосіб її реалізації». Оволодіння способами реалізації цілі приводить до того, що вони стають внутрішніми, психологічними знаряддями, а ці далі починають зумовлювати протікання психічних процесів, тобто направляють і регулюють їх.

Найбільш розгорнуті уявлення про природу способів і функцій цілі в діяльності людини ми знаходимо в роботах А. Н. Леонтьєва. Поняття цілі він співвідносить із поняттям свідомої дії, яка виступає як найголовніша «складова» людської діяльності (Леонтьєв, 1975: 105).

Найважливішою особливістю дії є те, що вона «розщеплює» діяльність, унаслідок чого виникає розбіжність предмета дії та його мотиву (Леонтьєв, 1975: 271). А. Н. Леонтьєв першим поставив проблему співвідношення мотиву й цілі. Вихідною в його теорії є розбіжність мотиву та цілі, але їх співвідношення відкриває людині сенс дії.

Аналізуючи процес формування цілі, А. Н. Леонтьєв виокремлює два основні моменти. З одного боку, ціль виступає як форма конкретизації потреб і мотивів у реальних умовах діяльності, як форма «усвідомлення сенсу дії», з іншого – цілі не вигадуються суб'єктом, вони виникають в об'єктивних обставинах.

Суттєвою особливістю підходу А. Н. Леонтьєва є те, що він розглядає поняття цілі й цілепокладання як одні з центральних для розвитку не лише діяльності, але й свідомості особистості; указують

на те, що розвиток процесу виникнення цілі є необхідною передумовою розвитку особистості. (Леонт'єв, 1975: 210).

Інший аспект проблеми цілі та її визначення розглядає у своїх працях С. Л. Рубінштейн. Він об'єднав поняття цілі й довільності та робить основний акцент на співвідношення цілі й умов дії.

Для С. Л. Рубінштейна умови є не щось зовнішнє, що характеризує об'єктивні властивості ситуації, а дещо суто внутрішнє, як психологічний феномен. Науковець розкриває умови переважно як набір знань, понять, уявлень, які актуалізуються в суб'єкта в ситуації. С. Л. Рубінштейн безпосередньо пов'язує поняття цілі з рівнем окремої дії.

У своїй теорії С. Л. Рубінштейн ставить ще одну проблему – співвідношення мотиву й цілі. Він стверджує: що зміст мотиву співвідноситься з ціллю та завданнями. С. Л. Рубінштейн також спробував увести проблему цілепокладання в проблему «життя суб'єкта» через зв'язок цілі та свідомості (Рубінштейн, 1973).

В останні десятиліття проблему цілепокладання стали усвідомлювати як одну з центральних для всієї загальної психології. В. В. Давидов зазначає, що вивчення сутності людської діяльності в контексті цілепокладання призводить до нового визначення предмета психології.

На теоретичному й експериментальному рівнях складаються два підходи, що визначають уявлення про структуру та процеси визначення цілі. Перший із них – це великий цикл робіт, проведених під керівництвом О. К. Тихомирова. Це отримало визнання під загальною назвою «Дослідження цілеутворення».

Другий підхід розглядає цілепокладання як базовий компонент інтелектуальної активності й творчості (Слюсаревський, 2007; Титаренко, 2003; 2007). У працях учених показано, що цілепокладання є обов'язковою умовою та формою прояву креативності як загальної здатності до виходу за рамки будь-яких заданих ззовні ситуацій.

Л. І. Анциферова, К. О. Абульханова-Славська, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева та ін. вважають: цілі з'являються найчастіше через потребу людини виходити за свої межі, рівень домагань, ідеали, «Я – ідеальне» тощо (Титаренко, 2009).

Ю. М. Швалб відзначає, що психологічні теорії цілепокладання віддзеркалюють своєрідну «розчухнутість» процесу постановки цілі в діапазоні «зовнішнє – внутрішнє». Дослідник розглядає психологічну модель способу життя як одну з форм цілепокладання й наголошує,

що її основою має стати визначення схеми збалансування внутрішніх інтенцій особистості та зовнішніх умов діяльності (Швалб, 1997; 2007).

Як бачимо, у практичній і загальній психології питання постановки цілі розглядають по-різному, залежно від школи або наукових бачень того чи іншого автора. Однак теоретичний аналіз досліджень проблеми цілепокладання в психології засвідчив таке:

- цілепокладання виступає конструктивним чинником людської діяльності, займає одне з провідних місць як у структурі діяльності, так і безпосередньо в процесі її реалізації.

- цілепокладання є визначальним чинником становлення особистості та запорукою успішної життєдіяльності й суб'єктивного благополуччя;

- у єдиному процесі цілепокладання виокремлюють лінії співвідношень: «мотив–ціль», «ціль–спосіб», «ціль–умови». Центральним серед них є зіставлення цілі та способів. Саме в цьому закладено можливість становлення й розвитку діяльності та механізм виникнення опосередкованих психічних процесів, вищих психічних функцій та успішної життєдіяльності особистості;

Відштовхуючись від результатів теоретико-методологічного аналізу проблеми цілепокладання особистості та зіставивши їх із поняттям коучингу, можна стверджувати, що цілепокладання виступає провідним завданням коучингового підходу в терапевтичній діяльності психолога.

Логічне підґрунтя цього твердження – це те, що коучинг (від англ. *каре́та*) – це процес, спрямований на досягнення цілі в різних галузях життя. Це система, яка переміщує суб'єкт діяльності із зони проблеми в зону ефективного рішення й дає змогу побачити та відчути нові підходи й можливості розкрити потенціал особистості. Підтвердження цього – численні наукові розробки як зарубіжних, так і вітчизняних учених.

Серед зарубіжних науковців, котрі займалися проблемою коучингу, потрібно відзначити М. Аткинсона, У. Голві, А. Гранта, К. Грифітса, М. Дауні, Е. Парслоу, Дж. Роджерса, Б. Соуза, Дж. Уїтмора та ін. У кожного з них – свій підхід до технології та методики цього процесу. Однак вони одностайні в тому, що розглядають технологію коучингу як ефективний спосіб активізації потенційних можливостей особистості. Це стосується не лише напряму особистісного зростання, а й інших галузей діяльності (навчання, управління, бізнесу, спорту тощо).

Як уже зазначалося, коучинг – процес, спрямований на досягнення цілей у різних сферах життя. Проте однозначного трактування цього

поняття немає, кожна зі шкіл коучингу виділяє своє бачення щодо сутності цієї категорії.

Наприклад, засновник коучингу У. Т. Голві інтерпретує «коучинг як мистецтво створення, за допомогою співбесід та поведінки, середовища, яке забезпечує рух людини до визначеної цілі, так щоб вона приносила задоволення» (Рева, 2016). Основоположник школи трансформаційного коучингу П. Вріца вважає, що «коучинг – це мистецтво сприяти розвитку інших людей», при цьому ефективний коучинг допомагає реалізувати потенціал людини (Леонтьев, 1975).

Виходячи з вищевикладеного теоретико-методологічного аналізу праць зарубіжних і вітчизняних учених, а також на підставі власних висновків щодо сутності цілепокладання, можемо констатувати, що в структурі цілепокладання чітко простежуються такі лінії співвідношень, як «мотив–ціль», «ціль–спосіб», «ціль–умови». Ці констатації, а також чітке уявлення про коучинг дають нам підставу стверджувати, що в основу успішного коучингового процесу покладено цілепокладання. Ми також можемо говорити, що для збільшення ефективності в процесі коучингу варто дотримуватися базових етапів, які «лягають» на структуру цілепокладання. До них належать постановка цілі, перевірка її реальності, побудова способів досягнення цілі, формування самомотивації й підтримки та дії досягнення (виногорода за досягнення).

Висновки та перспективи подальших досліджень

Ціль – базовий компонент психологічної структури діяльності. Вона об'єднує потребово-мотиваційні, емоційно-понятійні й предметно-операційні компоненти в єдину картину уявлень про бажане майбутнє. Ціль може бути об'єднана в систему завдань. Вона фіксує предметно-змістову спрямованість діяльності. Цілі притаманна безпосередньо особистісна значущість.

Основа цілепокладання – не у сфері діяльності, а у сфері свідомості особистості. Цілепокладання є однією з форм активності свідомості. Його нами розглянуто як основний механізм активізації особистості в життєдіяльності.

Цілепокладання на різних рівнях і періодах життєдіяльності забезпечує ефективне подолання невизначеності в умовах множинності альтернатив, породження та вибір цілей незалежно від їх масштабу, спрямованості, характеру, сфери й т. ін.

В основі коучингу – цілепокладання. Коучинг розглядаємо як мистецтво створення за допомогою розмови й поведінки таких умов, які полегшують рух людини в напрямі постановки та реалізації цілі, так,

щоб у кінцевому результаті підвищився рівень суб'єктивного благополуччя та якості життя особистості.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в проведенні емпіричного дослідження на предмет життєвих перспектив у студентської молоді й інших демографічних груп, а також у розробці та впровадженні коучингу задля оптимізації процесу цілепокладання.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Время личности и время жизни / К. А. Абульханова-Славская, Т. Н. Березина. – Санкт-Петербург : Алатайя, 2001. – 304 с.
2. Бурдые П. Люди с историями, люди без историй. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / П. Бурдые, Е. Головаха. – Киев : Наук. думка, 1998. – 144 с.
3. Виготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Виготский // Избранные психологические исследования. – Москва : [б. и.], 1956. – С. 37–386.
4. Злобіна О. Г. Особистість як суб'єкт соціальних змін / О. Г. Злобіна. – Київ : ІСНАНУ, 2004. – 400 с.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – Москва : Политиздат, 1975. – 304 с.
6. Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин ; пер. с англ. – Санкт-Петербург : «Сенсор», 2000. – 368 с.
7. Моросанова В. И. Самосознание и саморегуляция поведения / В. И. Моросанова, Е. А. Аронова. – Москва : Изд-во «Институт психологии РАН», 2007. – 213 с.
8. Рева М. М. Соціально-психологічні детермінанти життєвого ціле покладання / М. М. Рева // Психологія і особистість. – 2016. – № 1 (9). – С. 207–216. URL: <http://dspace.pnpri.edu.ua/bitstream/123456789/5551/1/Reva.pdf> (дата звернення: 17.05.2018).
9. Рубинштейн С. Л. Человек и мир. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1973. – С. 255–385
10. Слюсаревський М. М. Соціальна ситуація в Україні: спроба оцінки з погляду формування та прояву суб'єктного потенціалу особистості / М. М. Слюсаревський // Наукові студії із соціальної та політичної психології. – Київ : Міленіум, 2007. – Вип. 16 (19). – С. 109–127.
11. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – Київ : Либідь, 2003. 376 с.
12. Титаренко Т. М. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека / Т. М. Титаренко, Т. О. Ларіна. – Київ : Марич, 2009. – 76 с.
13. Титаренко Т. М. Життєві домагання особистості: кол. моногр. / Т. М. Титаренко. – Київ : Пед. думка, 2007. – 456 с.
14. Швалб Ю. М. та ін. Еколого-психологічні чинники сучасного способу життя : кол. моногр. / Ю. М. Швалб, О. Л. Вернік, О. М. Гарнець та ін. // Педагогічна думка, 2007. – 276 с.

15. Швалб Ю. М. Целеполагание как феномен сознания / Ю. М. Швалб. – Київ : СтилоС, 1997. – 72 с.

16. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг. – Санкт-Петербург : Ювента, 1995. – 717 с.

References

1. Abulhanova-Slavskaya, K. A., Berezina, T. N. (2001). Vremya lichnosti i vremya zhizni. [Personality time and time of life]. SPb. : Alateyya, 304 p. [in Russian].

2. Burde, P., Golovaha, E. Lyudi s istoriyami, lyudi bez istoriy. [People with stories, people without stories]. *Zhiznennaya perspektiva i professionalnoe samoopredelenie molodezhi – Life Perspective and Professional Self-Determination of Youth*. Kiev: Naukova dumka, 1998. 144 p.

3. Vigotskiy, L. S. (1956). Myishlenie i rech. Izbr. Psihol. Issledovaniya. [Thinking and speaking. Selected Psychological Studies]. M., S. 37–386 [in Russian].

4. Zlobina, O. H. (2004). Osobystist yak subiekt sotsialnykh zmin [Personality as a subject of social changes]. K. : ISNANU, 400 p. [in Ukrainian].

5. Leontev, A. N. (1975). Deyatelnost. Soznanie. Lichnost. [Activity. Consciousness. Personality]. M.: Politizdat, 304 p. [in Russian].

6. Levin, K. (2000). Teoriya polya v sotsialnykh naukah [Field Theory in Social Sciences]. SPb. : «Sensor», 2000. 368 p. [in Russian].

7. Morosanova V. I., Aronova E. A. (2007). Samosoznanie i samoregulyatsiya povedeniya [Self-awareness and self-regulation of behavior]. M. : Izd-vo«Institut psihologii RAN». 213 p. [in Russian].

8. Reva, M. M. (2016). Sotsialno-psykholohichni determinanty zhyttievoho tsile pokladannia [Socio-psychological determinants of life goal-setting.]. *Psykhohihiia i osobystist – Psychology and personality*. No 1 (9). P. 207–216. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5551/1/Reva.pdf> (17.05.2018) [in Ukrainian].

9. Rubinshteyn, S. L. (1973). Chelovek i mir [Man and the world]. *Problemyi obschey psihologi – Problems of general psychology*. M.: Pedagogika, P. 255–385 [in Russian].

10. Sliusarevskiy, M. M. (2007). Sotsialna sytuatsiia v Ukraini: sproba otsinky z pohliadu formuvannia ta proiavu subiektnoho potentsialu osobystosti [Social situation in Ukraine: an attempt to assess from the standpoint of the formation and manifestation of the subjective potential of the individual]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific studies on social and political psychology*. K.: Milenium, Vyp. 16 (19). P. 109–127 [in Ukrainian].

11. Tytarenko, T. M. (2003). Zhyttieviy svit osobystosti : u mezhakh i za mezhamy budennosti [The vital world of personality: within and beyond the ordinary]. K. : Lybid, 2003. 376 p. [in Ukrainian].

12. Tytarenko, T. M., Larina, T. O. (2009). Zhyttiistiikist osobystosti : sotsialna neobkhdnist ta bezpeka [Resilience of the person: social necessity and safety]. K. : Marych, 76 p. [in Ukrainian].

13. Tytarenko, T. M. (2007). Zhyttievi domahannia osobystosti: kolektyvna monohrafiia [Life claims of personality: collective monograph]. K. : Pedahohichna dumka, 456 p. [in Ukrainian].

14. Shvalb, Yu. M., Vernik O. L., Harnets, O. M. ta in. (2007). Ekoloho-psykholohichni chynnyky suchasnoho sposobu zhyttia: kolektyvna monohrafiia [Ecological and psychological factors of the modern way of life]. Pedahohichna dumka , 276 p. [in Ukrainian].

15. Shvalb, Yu. M. (1997). Tselepolaganie kak fenomen soznaniya [Target setting as a phenomenon of consciousness]. K. : Stilos, 72 p. [in Russian].

16. Yung, K. G. (1995). Psihologicheskie typy [Psychological types]. SPb. : Yuventa, 717 p. [in Russian].

Received: 13.03.2018

Accepted: 19.04.2018